

YK:n lapsen oikeuksien komitea

Neljäskymmeneskolmas istunto Genevessä 11.9 – 29.9.2006

YLEISKOMMENTTI NRO 9 (2006)

Vammaisten lasten oikeudet

I. Johdanto

A. Miksi vammaisia lapsia koskeva yleinen huomautus julkaistaan?

1. Maailmassa on arviolta 500–650 miljoonaa vammaista ihmistä, mikä vastaa noin 10 prosenttia maailman väkiluvusta. Näistä 150 miljoonaa on lapsia. Heistä yli 80 prosenttia asuu kehitysmaissa, joissa palveluiden saatavuus on heikko tai olematon. Useimmat kehitysmaissa asuvat vammaiset lapset eivät käy kouluja ja ovat täysin lukutaidottomia. On yleisesti tunnustettu tosiasia, että useimmat vammaisuuden syyt – sodat, sairaudet ja köyhyys – ovat estettävissä. Näin voidaan estää ja/tai vähentää myös vammaisuuden välillisiä vaikutuksia, jotka ovat usein seurausta siitä, että asiaan ei ole puututtu tarpeeksi ajoissa. Niinpä tarvitaan koko yhteiskunnan panosta, jotta saadaan aikaan tarvittava poliittinen tahto ja todellinen halu etsiä ja toteuttaa tehokkaimmat mahdolliset toimenpiteet vammaisuuden estämiseksi.

2. Viime vuosikymmeninä vammaiset yleensä ja erityisesti vammaiset lapset ovat saaneet osakseen yhä enemmän myönteistä huomiota. Lisääntynyt huomio selittyy osin sillä, että vammaiset ja heidän edustajansa kansallisissa ja kansainvälisissä kansalaisjärjestöissä saavat entistä paremmin äänensä kuuluviin, ja toisaalta sillä, että vammaisiin kiinnitetään yhä enemmän huomiota ihmisoikeussopimuksissa ja YK:n ihmisoikeussopimuselimityksissä. Näillä sopimuselimityksillä on erinomaiset mahdollisuudet edistää vammaisten oikeuksia, mutta yleisesti ottaen niiden tarjoamia mahdollisuuksia ei ole käytetty hyväksi koko laajuudessaan. Kun yleissopimus lapsen oikeuksista (jäljempänä ”sopimus”) hyväksyttiin marraskuussa 1989, se oli ensimmäinen ihmisoikeussopimus, johon sisältyi maininta vammaisuudesta (2 artikla, syrjimättömyys) sekä erillinen artikla (23), jossa käsitellään vammaisten lasten oikeuksia ja tarpeita. Sopimuksen astuttua voimaan 2.9.1990 lapsen oikeuksien komitea (jäljempänä ”komitea”) on järjestelmällisesti kiinnittänyt erityistä huomiota vammaisten syrjintään¹ muiden ihmisoikeussopimuselimitysten kiinnittäessä huomiota vammaisten syrjintään niitä koskevien sopimusten syrjimättömyysartiklojen puitteissa. Vuonna 1994 YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea julkaisi vammaisia koskevan yleisen huomautuksen nro 5, jonka kohdassa 15 todetaan, että ”vammaisuuteen perustuva syrjintä on ollut erityisen suurta koulutuksessa, työelämässä, asuntopolitiikassa, yleisissä kulkuvälineissä, kulttuurielämässä sekä julkisten paikkojen saavutettavuudessa ja palveluiden saatavuudessa”. YK:n sosiaalisen kehityksen toimikunta nimitti ensimmäisen vammaisten asioiden erityisesittelijän vuonna 1994. Erityisesittelijän tehtävänä oli tarkkailla YK:n vuonna 1993 48. yleiskokouksessaan hyväksymiensä (A/RES/48/96, liite) yhtäläiset mahdollisuudet vammaisille takaavien standardisääntöjen toteutumista sekä edistää vammaisten asemaa maailmanlaajuisesti. Komitea keskittyi yleisistunnossaan 6. lokakuuta 1997 käsittelemään vammaisten lasten asemaa ja hyväksyi suositukset (CRC/C/66, kohdat 310–339), joissa se harkitsi vammaisia lapsia koskevan yleisen huomautuksen laatimista. Komitea panee tyydytyksellä merkille työn, jota YK:n tilapäiskomitea on tehnyt vammaisten oikeuksien ja ihmisarvon edistämistä ja suojelemista koskevan kansainvälisen sopimuksen suhteen, sekä sen, että tilapäiskomitea hyväksyi 25.8.2006 New Yorkissa pitämässään yleiskokouksessa sopimusluonnoksen vammaisten oikeuksista, joka esitellään YK:n yleiskokoukselle sen 61. istunnossa (A/AC.265/2006/4, liite II). Arvioidessaan sopimusvaltioiden raportteja komitea on kerännyt suuren määrän tietoa vammaisten lasten asemasta maailmalla ja on todennut, että valtaosassa maita on ollut tarpeen laatia erityisiä suosituksia vammaisten lasten aseman parantamiseksi. Esiin tulleet ja toimenpiteitä aiheuttaneet ongelmat ovat vaihdelleet yhteiskunnallisen päätöksenteon ulkopuolelle jättämisestä räikeään syrjintään ja jopa vammaisten lasten surmaamiseen. Koska köyhyys on sekä vammaisuuden seuraus että sen syy, komitea on useaan otteeseen painottanut, että vammaisilla lapsilla ja heidän perheillään on oikeus riittävään elintasoon, mukaan lukien riittävä ravinto, vaatetus ja asumisen taso, sekä elinolosuhteiden jatkuvaan parantamiseen. Köyhyydessä elävien vammaisten lasten ongelmiin tulisi puuttua sekä takaamalla riittävät taloudelliset resurssit niiden torjumiseen että huolehtimalla siitä, että vammaiset lapset ovat sosiaalisen suojelun sekä köyhyyden vähentämiseen tähtäävien ohjelmien piirissä.

¹ Ks. Wouter Vandenhoele, *Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*, s.170–172, Antwerpen/Oxford, Intersentia 2005.

4. Komitea on pannut merkille, että yksikään sopimusvaltio ei ole jättänyt julkilausumia tai ehtoja nimenomaan sopimuksen artiklaan 23 liittyen.

5. Komitea on myös pannut merkille, että vammaiset lapset kohtaavat edelleen suuria vaikeuksia ja esteitä, jotka estävät heitä nauttimasta sopimuksen turvaamista oikeuksistaan niiden koko laajuudessa. Komitea haluaa korostaa sitä, että esteenä ei ole itse vamma, vaan pikemminkin erilaisten sosiaalisten, asenteellisten ja fyysisten esteiden kokonaisuus, jonka vammaiset lapset jokapäiväisessä elämässään kohtaavat. Tämän vuoksi oikea strategia heidän oikeuksiensa toteutumisen edistämiseksi on ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin näiden esteiden poistamiseksi. Komitea tunnustaa sopimusartikloiden 2 ja 23 tärkeyden, mutta haluaa todeta heti alkuvaiheessa, että sopimuksen täytäntöönpano vammaisten lasten osalta ei saa jäädä vain noiden artiklojen varaan.

6. Tämän yleisen huomautuksen tarkoituksena on antaa sopimusvaltioille ohjausta ja apua niiden pyrkimyksissä taata vammaisten lasten oikeudet tavalla, joka kattaa kaikki sopimuksen säännökset. Tässä tarkoituksessa komitea esittää ensin joitakin suoranaisesti artikloihin 2 ja 23 liittyviä havaintoja, jonka jälkeen se käsittelee laajemmin kysymystä siitä, miksi on välttämätöntä kiinnittää erityistä huomiota vammaisiin lapsiin sekä ottaa heidät erityisesti huomioon sopimuksen täytäntöönpanoon tähtäävissä yleisissä toimenpiteissä. Kyseisten havaintojen jälkeen komitea esittää huomautuksia sopimuksen eri artikloiden (ryhmitelty komitean käytännön mukaisesti) merkityksestä ja täytäntöönpanosta vammaisten lasten kannalta.

B. Määritelmä

7. Vammaisten oikeuksia koskevan sopimusluonnoksen 1 artiklan 2 kohdan mukaan ”vammaiseksi katsotaan henkilö, jolla on pitkäaikainen fyysinen, henkinen, älyllinen tai aistivaurio, joka yhdessä erilaisten esteiden kanssa saattaa estää henkilön täysipainoisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskunnan toimintaan yhdessä muiden kanssa”. (A/AC.265/2006/4, liite II)

II. Keskeisimmät vammaisia lapsia koskevat säännökset (2 ja 23 artikla)

A. 2 artikla

8. 2 artikla vaatii sopimusvaltioita huolehtimaan siitä, että kaikki niiden oikeudenkäyttöalueella asuvat lapset nauttivat kaikista sopimuksessa määritellyistä oikeuksista ilman minkäänlaista syrjintää. Tämän velvoitteen mukaan kaikki sopimusvaltiot ovat velvollisia ryhtymään asianmukaisesti toimenpiteisiin estääkseen kaikenlaisen syrjinnän, mukaan lukien vammaisuuteen perustuva syrjintä. Tämä 2 artiklan nimenomainen maininta vammaisuudesta kiellettyä syrjinnän perusteena on ainutlaatuinen ja selittyy sillä, että vammaiset lapset kuuluvat erääseen kaikkein haavoittuvaisimmista lapsiryhmistä. Monissa tapauksissa moniperustainen syrjintä – johon vaikuttavat monet tekijät, kuten esimerkiksi alkuperäiskansallisuuksin kuuluvat vammaiset tytöt, maaseudulla asuvat vammaiset lapset jne. – lisää tiettyjen ryhmien haavoittuvuutta. Tämän vuoksi on koettu tarpeelliseksi mainita vammaisuus erikseen syrjimättömyyttä koskevassa artiklassa. Vammaiset lapset joutuvat syrjinnän kohteeksi monissa elämän- ja kehitysvaiheissa. Esimerkiksi sosiaalinen syrjintä ja leimatuksi joutuminen johtaa vammaisten lasten syrjäytymiseen ja yhteiskunnan ulkopuolelle jäämiseen ja saattaa jopa uhata heidän henkeään ja kehitystään, mikäli se äärimuodossaan johtaa fyysiseen tai henkiseen väkivaltaan. Palveluihin liittyvä syrjintä sulkee heidät koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja estää heitä saamasta tarvittavia terveys- ja sosiaalipalveluita. Puutteellinen perus- ja ammatillinen koulutus toimii myös syrjäyttävänä tekijänä ja sulkee heidät monien työmahdollisuuksien ulkopuolelle. Monissa yhteisöissä vammaisten lasten sosiaalinen leimaaminen, pelot, ylisuojelevuus, kielteiset asenteet, uskomukset ja ennakkoluulot ovat edelleen yleisiä ja johtavat vammaisten lasten syrjäytymiseen ja vieraantumiseen yhteiskunnasta. Komitea käsittelee näitä ilmiöitä jäljempänä tekstissä.

9. Yleisesti ottaen sopimusvaltioiden tulisi pyrkimyksissään estää ja poistaa kaikkinaisen vammaisiin lapsiin kohdistuva syrjintä ryhtyä seuraaviin toimenpiteisiin:

- (a) sisällyttää kieltä vammaisuuden käyttämisestä syrjintäperusteena perustuslain syrjimättömyyssäännöksiin ja/tai sisällyttää erityinen vammaisuuteen perustuvan syrjinnän kieltä erityisiin syrjinnänvastaisiin lakeihin tai säännöksiin
- (b) säätää lailla tehokkaista oikaisukeinoista vammaisiin lapsiin kohdistuvan syrjinnän varalta sekä taata kyseisten oikaisukeinojen helppo saavutettavuus vammaisille lapsille, heidän vanhemmilleen sekä muille lapsesta huolehtiville
- (c) toteuttaa suurelle yleisölle ja tietyille ammattiryhmille suunnattuja valistus- ja tiedotuskampanjoita, joiden tavoitteena on vammaisiin lapsiin kohdistuvan tosiasiallisen syrjinnän ennaltaehkäisy ja poistaminen.

10. Sukupuoleen perustuvan syrjinnän vuoksi vammaiset tytöt ovat erityisen suuressa vaarassa joutua syrjinnän kohteeksi. Tähän liittyen sopimusvaltioita kehoitetaan kiinnittämään erityistä huomiota vammaisten tyttöjen asemaan ryhtymällä tarvittaviin toimenpiteisiin tai tarvittaessa erityistoimenpiteisiin varmistukseen sen, että vammaiset tytöt saavat tarvitsemansa suojelun, palvelut ja osallisuuden yhteiskunnan jäseninä.

B. 23 artikla

11. 23 artiklan 1 kohtaa tulisi pitää peruseriaatteena sopimuksen täytäntöönpanossa vammaisten lasten osalta: nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itsetuottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Kaikkien toimenpiteiden, joihin sopimusvaltiot ryhtyvät vammaisten lasten oikeuksien toteuttamiseksi, tulisi tähdätä tähän. Kyseisen kohdan ydinajatus on se, että vammaisten lasten tulisi olla osallisina kaikissa yhteiskunnan toiminnoissa. Kaikki toimenpiteet, joihin sopimusvaltiot ryhtyvät sopimuksessa mainittujen vammaisten lasten oikeuksien toteuttamiseksi, tulisi tähdätä nimenomaan näiden lasten mahdollisimman täydelliseen osallisuuteen yhteiskunnassa.

12. 23 artiklan 2 kohdan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat vammaisen lapsen oikeuden saada erikoishoitoa sekä rohkaisevat ja varmistavat avun ulottamisen käytettävissä olevien voimavarojensa mukaisesti siihen oikeutettuihin lapsiin sekä heidän hoidostaan vastaaviin henkilöihin. Avun on oltava asianmukaista sekä lapsen tarpeisiin että vanhempien tai muiden hänestä huolehtivien olosuhteisiin nähden. 23 artiklan 3 kohdassa annetaan tarkempia ohjeita toimenpiteiden kustannuksiin liittyen sekä siitä, mihin kyseisellä avulla tulisi pyrkiä.

13. Täyttääkseen 23 artiklan vaatimukset sopimusvaltioiden on laadittava ja toteutettava kattava toimintasuunnitelma, joka tähtää sopimuksessa määriteltyjen vammaisen lapsen oikeuksien toteutumiseen kokonaisuudessaan vailla minkäänlaista syrjintää sekä takaa sen, että vammaisen lapsi ja hänen vanhempansa tai muut hänestä huolehtivat saavat sen erityishoidon ja avun, joihin he sopimuksen mukaan ovat oikeutettuja.

14. 23 artiklan 2 ja 3 kohtiin liittyen komitea huomauttaa seuraavaa:

- (a) edellä mainittu erityishoito ja apu on suhteutettava käytettävissä oleviin resursseihin, ja sen tulee olla ilmaista aina kun se on mahdollista. Komitea kehottaa sopimusvaltioita priorisoimaan vammaisille lapsille annettavan erityishoidon ja avun sekä käytettävissä olevien resurssien puitteissa panostamaan mahdollisimman paljon vammaisiin lapsiin kohdistuvan syrjinnän poistamiseen sekä heidän mahdollisimman täydellisen osallisuutensa takaamiseen
- (b) kyseinen hoito ja apu on suunniteltava siten, että vammaisilla lapsilla on hyvät mahdollisuudet koulunkäyntiin, koulutukseen, terveydenhoito- ja kuntoutuspalveluihin, ammattikoulutukseen sekä virkistystoimintaan. Komitea määrittelee tarkemmin näiden päämäärin saavuttamiseen tarvittavat toimenpiteet jäljempänä yksittäisiä sopimusartikloita käsitellessään.

15. 23 artiklan 4 kohtaan liittyen komitea huomauttaa, että ennaltaehkäisyyn ja hoitoon liittyvä tiedon vaihto eri sopimusvaltioiden välillä on melko vähäistä. Komitea suosittelee, että pystyäkseen paremmin ennaltaehkäisemään ja hoitamaan lasten vammoja sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä tehokkaihin ja tarvittaessa tarkasti kohdennettuihin toimenpiteisiin 23 artiklan 4 kohdassa mainitun tiedon vaihdon edistämiseksi.

16. Monissa tapauksissa jää epäselväksi, miten ja kuinka hyvin 23 artiklan 4 kohdassa mainitut kehitysmaiden tarpeet otetaan huomioon. Komitea kehottaa painokkaasti sopimusvaltioita varmistamaan, että kahden- ja monenvälisessä kehitysavussa kiinnitetään erityishuomiota vammaisiin lapsiin sekä heidän sopimuksenmukaisiin elinmahdollisuuksiinsa ja kehitykseensä esimerkiksi kehittämällä ja toteuttamalla erityisohjelmia, joiden päämääränä on taata heidän osallisuutensa, sekä osoittamalla erityisvaroja tähän tarkoitukseen. Sopimusvaltioita pyydetään sisällyttämään komitealle annettaviin raportteihinsa tiedot tämän kansainvälisen yhteistyön puitteissa toteutetuista toimenpiteistä ja saavutetuista tuloksista.

III. täytäntöönpanotoimenpiteet (4, 42 ja 44 artikla (6 kohta))²

A. Lainsäädäntö

17. Komitean suosittelemien syrjimättömyyteen liittyvien lainsäädännöllisten toimenpiteiden (ks. kohta 9 edellä) lisäksi komitea suosittelee, että kukin sopimusvaltio tarkistaa perinpohjaisesti voimassa olevan lainsäädäntönsä varmistaakseen sen, että kaikkia sopimuksen säännöksiä voidaan soveltaa kaikkiin lapsiin, mukaan lukien vammaiset lapset, jotka tulisi tarvittaessa mainita erikseen. Kunkin sopimusvaltion laeissa ja määräyksissä tulisi olla selkeät ja täsmälliset säännökset vammaisten lasten oikeuksien suojelemiseksi ja toteuttamiseksi. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota sopimuksen 23 artiklan oikeuksien toteutumiseen.

B. Kansalliset toimintasuunnitelmat ja toimintapolitiikka

18. On tunnustettu tosiasia, että kunkin sopimusvaltion on tarpeen laatia toimintasuunnitelma, joka kattaa kaikki sopimuksen säännökset. Komitea onkin useaan otteeseen suositellut sopimusvaltioille tällaisen suunnitelman laatimista. Toimintasuunnitelman tulee olla kattava sekä sisältää vammaisia lapsia koskevat erityiset suunnitelmat ja strategiat, ja sen tulosten tulisi olla mitattavissa. Vammaisten oikeuksia koskevan sopimusluonnoksen 4 artiklan 1 c kohta korostaa tämän seikan huomioon ottamista ja toteaa, että sopimusvaltioiden tulee ”ottaa huomioon vammaisten ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen kaikissa toimintapolitiikoissa ja ohjelmissa” (A/AC.265/2006/4, liite II). On myös ensiarvoisen tärkeää, että kaikilla ohjelmilla on riittävät taloudelliset ja henkilöresurssit sekä sisäänrakennetut seurantajärjestelmät, kuten esimerkiksi indikaattorit, joiden avulla voidaan seurata tavoitteiden toteutumista. On niin ikään olennaista huolehtia siitä, että vammaiset lapset huomioidaan kaikissa toimintapolitiikoissa ja ohjelmissa. Jotkin sopimusvaltiot ovat kyllä käynnistäneet erinomaisia ohjelmia, mutta niissä ei ole huomioitu kaikkia vammaisia lapsia.

C. Tiedonkeruu ja tilastot

19. Täyttääkseen veloitteensa sopimusvaltioiden tulee luoda ja kehittää tiedonkeruujärjestelmiä, jotka ovat tarkkoja, standardisoituja ja jotka mahdollistavat aineiston purkamisen sekä kuvaavat vammaisten lasten todellista tilannetta. Tämä merkittävä seikka jää usein vaille huomiota eikä sitä pidetä tärkeänä huolimatta siitä, että se vaikuttaa ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kohdistamisen ohella myös ohjelmien

---

² Tässä yleisessä huomautuksessa komitea käsittelee ennen kaikkea tarvetta kiinnittää erityishuomiota vammaisiin lapsiin yleisten toimenpiteiden puitteissa. Tarkempia tietoja näistä toimenpiteistä ja niiden tärkeydestä löytyy komitean yleisestä huomautuksesta nro 5 (2003) lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä.

rahoituksessa tarvittavien resurssien jakautumiseen. Yksi merkittävimmistä tarkkojen tilastotietojen keräämiseen liittyvistä haasteista on yleisesti hyväksytyn ja selkeän vammaisuutta koskevan määritelmän puute. Komitea kannustaa sopimusvaltioita muotoilemaan selkeän määritelmän, joka takaa kaikkien vammaisten lasten osallisuuden niin, että kaikki vammaiset lapset pääsevät heitä koskevan erityissuojelun ja heitä varten kehitettyjen ohjelmien piiriin. Vammaisia lapsia koskevan tiedon keräämiseksi tarvitaan usein erityistoimenpiteitä, sillä heidän vanhempansa tai muut heistä huolehtivat usein salaavat tämän tiedon.

D. Budjetti

20. Budjettivarojen kohdistaminen: 4 artiklassa todetaan, että ”sopimusvaltiot ryhtyvät mahdollisimman täysimääräisesti tällaisiin toimiin käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan...”. Vaikka sopimuksessa ei ole erityistä suositusta siitä, mikä olisi sopiva prosentuaalinen osuus valtion budjetista lapsia koskeviin palveluihin ja ohjelmiin käytettäväksi, siinä kuitenkin korostetaan sitä, että lasten tarpeet tulisi priorisoida. Tämän oikeuden toteutuminen on huolestuttanut komiteaa, sillä monet sopimusvaltiot eivät osoita asialle riittäviä varoja ja ovat vuosien kuluessa jopa vähentäneet lasten oikeuksista huolehtimiseen käytettäviä määrärahoja. Tämän kaltainen suuntaus aiheuttaa vakavia seurauksia erityisesti vammaisille lapsille, jotka ovat usein valtioiden sisäisten asioiden tärkeysjärjestyksessä viimeisten joukossa. Mikäli sopimusvaltio ei esimerkiksi osoita riittäviä varoja pakollisen ja ilmaisen koulunkäynnin järjestämiseksi kaikille lapsille, on epätodennäköistä, että se osoittaisi riittäviä varoja vammaisten lasten opettajien koulutukseen tai vammaisten lasten opetuksessa tarvittavien apuvälineiden tai koulukyytien järjestämiseen. Hajauttaminen ja palveluiden yksityistäminen ovat tämän päivän talousuudistusten keskeisiä keinoja. Sopimusvaltioiden tulisi kuitenkin muistaa, että niillä on viime kädessä velvollisuus huolehtia siitä, että vammaisten lasten tarpeista huolehtimiseen osoitetaan riittävästi varoja ja että palveluiden tuottamisesta on tarkat ohjeet. Vammaisten lasten tarpeista huolehtimiseen osoitettujen varojen tulisi olla korvamerkitty kyseiseen tarkoitukseen, jotta niitä ei käytettäisi muihin tarkoituksiin, sekä riittäviä kattamaan kaikki heidän tarpeensa, mukaan lukien valistuskampanjat, taloudellinen tuki perheille, tulotason ylläpito, sosiaaliturva, apuvälineet ja näihin liittyvät muut palvelut sekä erityisohjelmat vammaisten lasten parissa työskenteleville ammattilaisille, kuten opettajille, fysioterapeuteille ja päätöksentekijöille. Rahoitus on taattava myös muille ohjelmille, jotka tähtäävät vammaisten lasten osallisuuteen koulutuksen valtavirrassa muun muassa tekemällä kouluissa muutostöitä, jotka mahdollistavat vammaisten lasten vapaan liikkumisen koulun alueella.

E. Koordinointielin: ”Vammaisasioiden keskipisteessä”

21. Vammaisten lasten palvelujen tuottamisesta ovat vastuussa monet erilaiset virastot ja kansalaisjärjestöt, minkä vuoksi ne ovat usein kovin hajallaan eikä niitä ole koordinoitu millään tavalla, mikä puolestaan johtaa toimintojen päällekkäisyyteen ja aukkoihin säännöksissä. Tämän vuoksi on välttämätöntä perustaa erityinen koordinointijärjestelmä. Kyseisen elimen tulisi edustaa kaikkia julkisen ja yksityisen sektorin järjestöjä ja organisaatioita. Pystyäkseen toteuttamaan tehtävänsä täysipainoisesti toimielimellä tulisi olla valtiotason korkeimman tason tuki ja valtuutus. Vammaisten lasten asioita koordinoiva elin voisi toimia joko osana laajempaa lapsen oikeuksien toteutumista koordinoivaa järjestelmää tai itsenäisenä ja kansallisena vammaisten asioiden koordinointijärjestelmänä. Etuna olisi, että se toimisi jo olemassa olevan järjestelmän puitteissa – tietenkin sillä edellytyksellä, että kyseinen järjestelmä toimii riittävän hyvin ja että sillä pystytään takaamaan tarvittavat taloudelliset ja henkilöresurssit. Toisaalta erillinen koordinointijärjestelmä saattaisi omalta osaltaan lisätä vammaisiin lapsiin kiinnitettävää huomiota.

F. Kansainvälinen yhteistyö ja tekninen avunanto

22. Edistääkseen vapaata tiedon vaihtoa sopimusvaltioiden välillä ja edistääkseen tiedon vaihtoa suosi-
vaa ilmapiiriä – esimerkiksi vammaisten lasten hoitoa ja kuntoutusta koskien – sopimusvaltioiden tulisi tunnustaa kansainvälisen yhteistyön ja teknisen avunannon tärkeä merkitys. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota kehitysmaihin, jotka tarvitsevat apua vammaisten lasten oikeuksia suojelevien ja edistävien ohjelmien käynnistämisessä ja rahoituksessa. Kehitysmaiden on yhä vaikeampaa löytää riittäviä resursseja huolehtiakseen vammaisten kansalaistensa tarpeista, ja ne tarvitsisivat pikaisesti apua vammaisuuden ennaltaehkäisyssä, kuntoutuksessa ja muiden palveluiden tuottamisessa sekä yhtäläisten mahdollisuuksien

takaamisessa kaikille kansalaisille. Pystyäkseen vastaamaan näihin kasvaviin tarpeisiin kansainvälisen yhteisön tulisi pyrkiä löytämään uusia tapoja ja keinoja varojen keräämiseksi – mihin tulisi liittyä merkittävä resurssien lisäys – sekä ryhtyä tarvittaviin seurantatoimenpiteisiin resurssien varmistamiseksi. Tämän vuoksi tulisi pyrkiä lisäämään hallitusten vapaaehtoisia avustuksia, alueellista ja kahdenvälistä apua sekä yksityisiä lahjoituksia. UNICEF ja Maailman terveysjärjestö WHO ovat olleet avainasemassa auttaessaan kehitysmaita käynnistämään ja toteuttamaan erityisiä vammaisten lasten auttamiseen tähtääviä ohjelmia. Tiedon vaihto on arvokasta myös ajantasaisen lääketieteellisen tiedon ja hyvien hoitokäytäntöjen jakamisen kannalta. Näitä ovat esimerkiksi ongelmien varhainen tunnistaminen, yhteisökeskeiset varhaisen puuttumisen menetelmät ja tuki perheille sekä arkipäivän haasteisiin vastaaminen.

23. Erityisen haastavan tilanteen edessä ovat maat, joissa on tai on ollut sisäinen tai kansainvälinen konflikti, jonka yhteydessä alueita on miinoitettu maamiinoilla. Sopimusvaltioilla ei useinkaan ole käytösään tietoa siitä, mihin maamiinat tai räjähtämättömät ammukset on sijoitettu, ja miinanraivauksesta aiheutuvat kustannukset ovat erittäin korkeat. Jotta vältyttäisiin maamiinon ja räjähtämättömien ammusten aiheuttamilta vammoilta ja kuolonuhreilta, komitea painottaa vuoden 1997 Ottawan sopimukseen perustuvan kansainvälisen yhteistyön merkitystä. Kyseinen sopimus koskee henkilömiinon käytön, varastoinnin, tuotannon ja siirtojen täyskieltoa ja niiden tuhoamista. Tähän liittyen komitea suosittelee, että sopimusvalliot tekevät tiivistä yhteistyötä pyrkimyksensä hävittää kaikki maamiinat ja räjähtämättömät ammukset alueilta, joilla on tai on ollut aseellisia yhteenottoja.

G. Riippumaton valvonta

24. Sekä sopimus että Vammaisten yhtäläisten mahdollisuuksien saavuttamista koskevat yleisohjeet tunnustavat asianmukaisen valvontajärjestelmän luomisen tärkeyden³. Komitea on toistuvasti todennut, että kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden tulisi perustaa toimintansa ns. Pariisin periaatteille (A/RES/48/134) (ks. komitean yleinen huomautus nro 2 (2002) riippumattomien kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden roolista lapsen oikeuksien edistämisessä ja suojelemisessa). Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden toiminta voi olla hyvin monimuotoista: kyseessä voi olla esimerkiksi ihmisoikeus- tms. valtuutettu, ja kyseinen instituutio voi olla laajapohjainen tai tiettyyn asiaan erikoistunut. Oli toimintamuoto mikä tahansa, sen tulee olla:

- (a) riippumaton ja varustettu riittävillä taloudellisilla ja henkilöresursseilla
- (b) vammaisten lasten ja heidän edunvalvojien hyvin tuntema
- (c) helposti saavutettavissa sekä fyysisesti että tavalla, joka mahdollistaa sen, että vammaiset lapset voivat helposti ja luottamuksellisesti lähettää valituksensa tai kysymyksensä, sekä
- (d) sillä on oltava asianmukaiset lailliset valtuudet ottaa vastaan, tutkia ja selvittää vammaisten lasten valituksia tavalla, joka ottaa huomioon sekä lähettäjien vammaisuuden että sen, että he ovat lapsia.

H. Kansalaisyhteiskunta

25. Vaikka vammaisista lapsista huolehtiminen on valtion velvollisuus, kyseistä velvollisuutta hoitavat usein kansalaisjärjestöt ilman asianmukaista hallituksen tukea, rahoitusta tai tunnustusta. Tämän vuoksi sopimusvaltioita kehoitetaan tukemaan kansalaisjärjestöjä ja toimimaan yhteistyössä niiden kanssa, jotta näillä olisi mahdollisuudet osallistua vammaisille lapsille suunnattujen palvelujen tuottamiseen ja jotta voidaan varmistua siitä, että kyseiset järjestöt noudattavat toiminnassaan sopimuksen säännöksiä ja periaatteita. Tähän liittyen komitea haluaa kiinnittää sopimusvaltioiden huomion suosituksiin, jotka komitea hy-

³ Ks. myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean vammaisia koskeva yleinen huomautus nro 5 (1994).

väkyi yksityistä sektoria palveluntuottajana koskevan yleisen keskustelupäivän yhteydessä 20. syyskuuta 2002 (CRC/C/121, kohdat 630–653).

1. Tiedon levittäminen ja ammattihenkilöstön koulutus

26. Sopimuksen ja sen vammaisia lapsia koskevien säännösten tunteminen on tarpeellinen ja tehokas keino taata näiden oikeuksien toteutuminen. Sopimusvaltioita kehoitetaan levittämään tietoa sopimuksesta esimerkiksi toteuttamalla järjestelmällisesti tiedotuskampanjoita, tuottamalla asiaan liittyvää materiaalia – esimerkiksi lapsiystävällinen versio sopimuksesta sekä tavallisin kirjaimin että sokeainkirjoituksella – ja hyödyntämällä joukkotiedotusvälineitä positiivisten asenteiden luomiseksi vammaisia lapsia kohtaan.

27. Vammaisten lasten parissa työskentelevän ammattihenkilöstön koulutukseen tulee sisältyä pätevyysvaatimuksena kohderyhmän mukaan laadittua erityiskoulutusta vammaisten lasten oikeuksista. Kyseistä ammattihenkilöstöä edustavat esimerkiksi päätöksentekijät, tuomarit, lakimiehet, poliisit, opettajat, terveydenhoitoalan henkilöstö, sosiaalityöntekijät sekä mediahenkilöstö.

IV. Yleiset periaatteet

2 artikla – syrjimättömyys

28. Katso kohdat 8–10 edellä.

3 artikla – lapsen etu

29. ”Kaikissa [...] toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” Yleisluontoisuudessaan tämä artikla tähtää siihen, että se kattaa kaikki lapsista huolehtimiseen ja heidän suojeleluunsa liittyvät näkökohdat kaikissa olosuhteissa. Se koskee niin vammaisten lasten oikeuksien suojeleluun liittyvän lainsäädännön laatimisesta vastuussa olevia lainsäätäjiä kuin myös vammaisia lapsia koskevia päätöksentekoprosesseja. 3 artiklan tulisi muodostaa pohja, jolle kaikki ohjelmat ja toimintapolitiikat perustuvat, ja se tulisi ottaa huomioon jokaisessa vammaisille lapsille suunnatussa palvelussa sekä kaikissa muissa heitä koskevissa toimissa.

30. Lapsen etu on erityisen keskeinen näkökohta erilaisten instituutioiden ja muiden vammaisille lapsille palveluja tuottavien tahojen toiminnassa, sillä niiden odotetaan noudattavan kaikkia asiaankuuluvia normeja ja säännöksiä. Lisäksi niissä pitäisi olla etusijalla lasten turvallisuus, suojelelu ja huolenpito, ja tämän näkökohdan tulisi olla kaikkia muita tärkeämpi kaikissa olosuhteissa, kuten esimerkiksi määrärahoja myönnettäessä.

6 artikla – Oikeus elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin

31. Synnynnäinen oikeus elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin vaatii erityistä huomiota vammaisten lasten ollessa kyseessä. Monissa maailman maissa vammaiset lapset elävät olosuhteissa, joissa nämä oikeudet toteutuvat vain osittain tai ei lainkaan. Sen lisäksi, että vammaiset lapset ovat muita useammin vaarassa tulla surmatuiksi vastasyntyneinä, monissa kulttuureissa vammaista lasta pidetään pahana enteena, joka saattaa ”tahrata suvun maineen”. Niinpä monissa yhteisöissä on vammaisten lasten surmaamiseen erikoistunut henkilö, joka järjestelmällisesti riistää näiltä hengen. Näihin rikoksiin syyllistyviä ei useimmiten rangaista tai heidän saamansa tuomiot ovat lyhyitä. Sopimusvaltioita kehoitetaan ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin tämän käytännön poistamiseksi. Näitä toimia voivat olla esimerkiksi kansalaisille suunnatut tiedotus- ja valistuskampanjat sekä asiaa koskevien lakien säätäminen ja lakien noudattamisen valvonta, jotta kaikki suoraan tai epäsuorasti vammaisen lapsen oikeutta elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin loukkaavat henkilöt saavat asianmukaisen rangaistuksen.

12 artikla – lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä

32. Useimmissa tapauksissa aikuiset tekevät vammaisia lapsia koskevat päätökset, jolloin lapset itse jäävät prosessin ulkopuolelle. On äärimmäisen tärkeää, että vammaisia lapsia kuullaan kaikissa heitä koskevissa asioissa ja että heidän mielipiteensä otetaan huomioon heidän kehittyvien kykyjensä mukaisesti. Tä-

män periaatteen noudattamiseksi lapsilla tulisi olla edustus erilaisissa elimissä, kuten esimerkiksi parlamentteissa, komiteoissa ja muissa organisaatioissa, joissa he voivat ilmaista mielipiteensä heitä koskevista päätöksistä sekä lapsina yleensä että erityisesti vammaisina lapsina. Lasten ottaminen mukaan tällaisiin prosesseihin takaa sen, että päätökset ja toiminta kohdistuvat nimenomaan heidän tarpeisiinsa ja toiveisiinsa. Se myös tukee erinomaisella tavalla lasten osallisuutta, sillä sen seurauksena päätöksentekoprosessista tulee osallistumista edistävä. Lasten tulisi antaa käyttöä niitä viestintätapoja, joilla he luontevimmin pystyvät ilmaisemaan mielipiteensä. Lisäksi sopimusvaltioiden tulisi tukea perheiden ja ammattihenkilöstön koulutamista siihen, että he yhä paremmin osaisivat edistää ja kunnioittaa lasten kehittyviä kykyjä antamalla heidän vähitellen tehdä yhä enemmän omaa elämäänsä koskevia päätöksiä.

33. Vammaiset lapset tarvitsevat usein terveydenhuollon ja koulutuksen erityispalveluita voidakseen elää täysipainoista elämää. Näitä erityispalveluita käsitellään tarkemmin alla olevissa kohdissa. Tässä yhteydessä on kuitenkin tarpeen huomauttaa, että vammaisten lasten henkinen, sivistyksellinen ja tunne-elämän kehitys ja hyvinvointi jäävät usein vaille tarvittavaa huomiota. He osallistuvat vain harvoin tai eivät lainkaan tapahtumiin ja aktiviteetteihin, jotka tukevat näiden jokaiselle lapselle välttämättömien taitojen kehittymistä. Silloinkin kun heillä on mahdollisuus osallistua, heidän osallisuutensa rajoittuu usein vain aktiviteetteihin, jotka on erityisesti suunniteltu ja suunnattu vammaisille lapsille. Tällaiset käytännöt johtavat vain vammaisten lasten lisääntyvään syrjäytymiseen ja korostavat heidän eristyneisyyden tunnettaan. Lasten sivistyksellistä kehitystä ja henkistä hyvinvointia tukeva toiminta tulisi suunnitella niin, että se tarjoaa osallistumismahdollisuuden kaikille lapsille heidän mahdollisesta vammaisuudestaan riippumatta.

V. Kansalaisoikeudet ja -vapaudet (artiklat 7, 8, 13–17 ja 37 a)

34. Oikeus nimeen ja kansalaisuuteen, oikeus säilyttää henkilöllisyytensä, ilmaisunvapaus, ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus, yhdistymisvapaus ja rauhanomainen kokoontumisvapaus, oikeus yksityisyyteen ja oikeus olla joutumatta kidutetuksi tai muun epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi sekä oikeus olla joutumatta laittoman vapaudenriiston kohteeksi ovat kaikki yleismaailmallisia kansalaisoikeuksia ja -vapauksia, joita tulee kunnioittaa, suojella ja edistää kaikkien ihmisten osalta, mukaan lukien vammaiset lapset. Tässä yhteydessä tulisi kiinnittää erityishuomiota osa-alueisiin, joissa vammaisten lasten oikeuksia useimmiten loukataan tai joissa erityisohjelmat ovat tarpeen heidän suojelemisekseen.

A. Syntymän rekisteröinti

35. Vammaisten lasten riski jäädä rekisteröimättä syntymän yhteydessä on suhteettoman suuri. Vailla syntymätodistusta he jäävät lain ulkopuolelle, ja heistä tulee näkymättömiä valtion tilastoissa. Rekisteröinnin puuttumisella on kauaskantoisia vaikutuksia heidän ihmisoikeuksiensa toteutumisen kannalta: he esimerkiksi jäävät vaille kansalaisuutta, sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluita sekä koulutusta. Rekisteröimättömien vammaisten lasten riski joutua laiminlyödyksi tai laitoshoitoon ja jopa kuolla on suurempi kuin muilla lapsilla.

36. Sopimuksen 7 artiklan perusteella komitea suosittelee, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin varmistukseksi vammaisten lasten syntymän rekisteröinnin. Näitä toimenpiteitä ovat mm. toimivan syntymärekisteröintijärjestelmän kehittäminen ja toteuttaminen, rekisteröintimaksujen poistaminen, kiertävien kenttärekisteröintitoimistojen käyttöönotto sekä rekisteröimättömien lasten rekisteröinti koulussa. Tähän liittyen sopimusvaltioiden tulisi huolehtia siitä, että 7 artiklan säännökset toteutetaan kaikilta osin syrjimättömyyden periaatteiden (2 artikla) mukaisesti sekä lapsen etu huomioiden (3 artikla).

B. Oikean tiedon saatavuus ja joukkotiedotusvälineet

37. Tiedonsaanti ja tiedotusvälineet, mukaan lukien IT-tekniikka ja -järjestelmät, mahdollistavat vammaisille lapsille itsenäisen elämän ja täyden osallisuuden kaikilla elämäntilanteilla. Vammaisilla lapsilla ja heistä huolehtivilla tulisi olla käytettävissään vammaisuutta käsittelevää tietoutta, jotta he saisivat riittävästi tietoa vammasta, sen syistä, hoidosta ja ennusteesta. Tämä tieto on erityisen arvokasta, sillä se auttaa vammaisia lapsia sopeutumaan ja tulemaan paremmin toimeen vammansa kanssa ja toisaalta mahdollistaa sen, että he voivat osallistua paremmin omaan hoitoonsa ja tehdä valistuneita päätöksiä sen suhteen. Vammaisilla lapsilla tulisi myös olla käytössään asianmukainen tekniikka ja muut palvelut ja/tai kielet, kuten esimerkiksi sokeainkirjoitus ja viittomakieli, joiden avulla he voisivat hyödyntää kaikkia tiedotusvälineitä, mukaan lukien televisio, radio ja painotuotteet sekä uusien informaatio- ja viestintäteknologia ja -järjestelmät (esim. Internet).

38. Toisaalta sopimusvaltiot ovat velvollisia suojelemaan kaikkia lapsia vahingolliselta informaatiolta, erityisesti pornografiselta aineistolta ja aineistolta, joka lietsoo muukalaisvihaa tai jotakin muuta syrjinnän muotoa ja joka saattaisi vahvistaa olemassa olevia ennakkoluuloja.

C. Julkisten liikennevälineiden ja tilojen esteettömyys

39. Esteettömyyden puuttuminen esimerkiksi virastoissa, ostoskeskuksissa ja vapaa-ajanviettopaikoissa sekä julkisissa liikennevälineissä on merkittävä osatekijä vammaisten lasten syrjäytymisessä ja ulkopuolisuudessa, ja se heikentää selkeästi mm. terveys- ja koulutuspalvelujen saatavuutta. Tämä säännös saattaa useimmiten toteutua kehittyneissä maissa, mutta kehitysmaissa siihen ei ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Kaikkia sopimusvaltioita kehoitetaan ryhtymään tarvittaviin toimiin, jotta julkiset kulkuvälineet olisivat turvallisia, vammaisten lasten helposti käytettävissä ja mahdollisuuksien mukaan ilmaisia, ottaen huomioon vammaisten lasten vanhempien tai muiden heistä huolehtivien taloudellisen tilanteen.

40. Kaikissa uusissa julkisissa rakennuksissa tulisi olla kansainväliset vaatimukset täyttävät kulkuväylät vammaisille, ja jo olemassa olevat julkisissa rakennuksissa (esim. kouluissa, terveyskeskuksissa ja sairaaloissa, valtion virastoissa sekä ostoskeskuksissa) tulisi tehdä tarvittavat muutostyöt, jotta ne olisivat mahdollisimman helpokulkuisia vammaisille.

VI. Perheympäristö ja sijaishuolto

(artiklat 5, 18 (kohdat 1–2), 9-11, 19–21, 25, 27 (kohta 4) ja 39)

A. Perhetuki ja vanhempien velvollisuudet

41. Paras hoitopaikka vammaiselle lapselle on hänen oma perheensä – edellyttäen, että perhe saa kaiken tarvitsemansa avun ja tuen. Tällaista tukea ovat esimerkiksi vanhemman/vanhempien ja sisarus-ten koulutus (ei pelkästään vammaisuutta ja sen syitä koskien, vaan myös yksittäisen lapsen omiin fyysisiin ja henkisiin tarpeisiin liittyen), vammaisen lapsen perheen kohtaamat vaikeudet ja stressin huomioon ottava psykologinen tuki, perheen ja vammaisen lapsen välisen kommunikaation mahdollistava perheen yhteiseen kieleen (esim. viittomakieli) liittyvä koulutus sekä aineellinen apu erityisavustusten, kulutushyödykkeiden ja tarvittavien erityisvälineiden muodossa. Viimeksi mainituilla tarkoitetaan sellaisia erikoisvalmisteisia huonekaluja ja liikkumiseen tarkoitettuja apuvälineitä, joita pidetään vammaisen lapsen kannalta tarpeellisinä ihmisarvoisen ja omavaraisen elämän mahdollistamiseksi ja täyden osallisuuden saavuttamiseksi perheessä ja yhteisössä. Tällaisen tuen piiriin tulisi ottaa myös ne lapset, joiden elämää vaikeuttaa heistä huolehtivan henkilön vammaisuus. Esimerkiksi vammaisen vanhemman tai muun huoltajan kanssa elävän lapsen tulisi saada tukea, joka takaa hänen oikeuksiensa toteutumisen kaikilta osin ja mahdollistaa vanhemman luona asumisen silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Tukipalveluihin tulisi sisältyä erilaisia lyhytaikaisen hoidon muotoja, kuten hoitoapu kotona ja päivähoitopalvelut lapsen lähiympäristössä. Sen ohella, että kyseiset tukipalvelut mahdollistavat vanhempien työssäkäynnin, ne myös helpottavat stressiä ja edesauttavat terveen perheympäristön rakentumista.

B. Väkivalta, hyväksikäyttö ja laiminlyönnit

42. Vammaiset lapset joutuvat muita helpommin henkisen ja fyysisen väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi esimerkiksi kotona, koulussa, yksityisissä ja julkisissa laitoksissa, niin huostaan otettuina, laitoshoidossa, työpaikoilla kuin yhteiskunnassa yleensäkin. Usein esitetty arvio on, että vammaisen lapsen riski joutua väkivallan tai hyväksikäytön uhriksi on viisinkertainen muihin verrattuna. Vammaiset lapset joutuvat usein henkisen ja ruumiillisen väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi niin kodeissa kuin laitoksissakin, ja koska heidän olemassaolonsa usein rasittaa perhettä fyysisesti ja taloudellisesti, heidän hoitonsa helposti laiminlyödään. Lisäksi toimivan valitusten vastaanotto- ja valvontajärjestelmän puuttuminen on omiaan lisäämään järjestelmällistä ja jatkuvaa vammaisiin lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Koulukiusaaminen on yleinen lapsiin liittyvä väkivallan muoto, jonka kohteeksi vammaiset lapset usein joutuvat. Vammaisten lasten suuri riski joutua väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi selittyy muun muassa seuraavilla tekijöillä:

- (a) heidän kyvyttömyytensä kuulla ja liikkua sekä pukeutua, käydä WC:ssä ja kylpeä itsenäisesti lisää heidän riskiään joutua lähentelevän huolenpidon tai hyväksikäytön kohteeksi
- (b) hyväksikäytön mahdollisuutta lisää myös se, että vammaiset lapset asuvat usein erillään vanhemmistaan, sisaruksistaan, sukulaisistaan ja ystävistään
- (c) mikäli vammaisen lapsen on vaikea viestiä tai hänen älylliset kykynsä ovat rajoittuneet, hänen valituksiaan hyväksikäytöstä tai väkivallasta ei ehkä uskota, niihin ei ehkä suhtauduta vakavasti tai ne saatetaan ymmärtää väärin
- (d) vammaisesta lapsesta huolehtivat vanhemmat tai muut henkilöt saattavat olla suuren paineen alla ja stressaantuneita lapsen huolenpidosta aiheutuvien fyysisten, taloudellisten ja tunne-elämää kuormittavien tekijöiden vuoksi. Tutkimusten mukaan stressaantunut henkilö saattaa syyllistyä muita helpommin väkivaltaan tai hyväksikäyttöön
- (e) vammaisia lapsia pidetään usein virheellisesti epäseksuaalisina eikä heillä uskota olevan käsitystä omasta ruumiistaan, jonka vuoksi he saattavat helposti joutua erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön uhreiksi

43. Sopimusvaltioita kehoitetaan ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin vammaisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ja hyväksikäytön ennaltaehkäisemiseksi. Tällaisia toimenpiteitä ovat muun muassa:

- (a) vanhemmille ja muille lapsesta huolehtiville annetaan koulutusta, joka auttaa heitä ymmärtämään riskit ja havaitsemaan väkivallan tai hyväksikäytön jäljet
- (b) huolehditaan siitä, että vanhemmat osaavat valita lapselleen turvallisen hoitohenkilökunnan ja -paikan sekä parannetaan heidän kykyään havaita väkivalta tai hyväksikäyttö
- (c) järjestetään tukiryhmiä vanhemmille, sisaruksille ja muille lapsesta huolehtiville, jotta he saavat apua lapsesta huolehtimiseen ja selviävät paremmin lapsen hoidosta
- (d) huolehditaan siitä, että sekä lapsi itse että vanhemmat ovat tietoisia siitä, että lapsella on oikeus tulla kohdelluksi ihmisarvoisesti ja kunnioituksella ja että heillä on oikeus tehdä valitus mikäli näitä oikeuksia loukataan
- (e) huolehditaan siitä, että kouluissa ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin koulukiusaamisen poistamiseksi ja että siellä kiinnitetään erityistä huomiota vammaisiin lapsiin ja suojellaan heitä siinä määrin kuin on tarpeen. Tästä huolimatta vammaiset lapset tulee kuitenkin integroida normaaliopetukseen ja heidät tulee pitää normaalin koulutusjärjestelmän piirissä
- (f) huolehditaan siitä, että vammaisista lapsista huolehtivien laitosten henkilökunta on koulutettua ja asianmukaiset pätevyysvaatimukset täyttävää ja että heitä valvotaan ja heidän toimintaansa arvioidaan säännöllisesti. Lapsella tulee myös olla helposti saata-

- villa oleva mahdollisuus valittaa huonosta kohtelusta ja hänen valituksiinsa on suh-
tauduttava vakavasti
- (g) luodaan Pariisin periaatteille (ks. 24 kohta yllä) perustuva, helppokäyttöinen ja lapsen tarpeita kuunteleva valitusmenettely sekä toimiva valvontajärjestelmä
  - (h) ryhdytään tarpeellisiin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin väkivaltaan tai hyväksikäyttöön syyllistyvien henkilöiden rankaisemiseksi ja poistamiseksi kodeista. Tällöin on varmistettava se, että lapselta ei riistetä hänen perhettään ja että hän elää edelleen turvallisessa ja terveessä ympäristössä
  - (i) huolehditaan siitä, että hyväksikäytön ja väkivallan uhrit saavat tarvittavan hoidon ja kuntoutuksen, kiinnittäen erityistä huomiota kokonaisvaltaiseen toipumisprosessiin

44. Tässä yhteydessä komitea haluaa myös kiinnittää sopimusvaltioiden huomion riippumattoman asiantuntijan YK:lle antamaan, lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa käsittelevään raporttiin (A/61/299), jonka mukaan vammaiset lapset joutuvat erityisen helposti väkivallan uhreiksi. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin pannakseen täytäntöön kyseisen raportin yleiset ja tiettyihin tilanteisiin liittyvät suositukset.

C. Perhehoitotyyppinen sijaishuolto

45. Laajennettu perhe on edelleen monissa yhteisöissä lapsenhoidon perusta, ja sitä pidetään yhtenä parhaista vaihtoehdoista lapsista huolehtimisessa. Sen roolia tulisi vahvistaa ja kehittää, jotta lapsi ja hänen vanhempansa tai muut lapsesta huolehtivat saisivat siitä lisätukea.

46. Vaikka sijaisperhe on monissa sopimusvaltioissa yleisesti hyväksytty ja käytössä oleva sijaishuollon muoto, tosiasia on kuitenkin se, että monet sijaisperheet eivät mielellään ota hoitoon vammaista lasta, jonka hoito on erityisen haastavaa ja jonka fyysiseen, psykologiseen ja henkiseen kasvatukseen liittyy erityisvaatimuksia. Lasten sijoituksesta sijaisperheisiin vastuussa olevien tahojen tuleekin järjestää tähän tarkoitukseen sopiville perheille tarpeellinen koulutus ja rohkaisu sekä antaa heille tarvittava tuki, jotta he pystyvät huolehtimaan vammaisesta lapsesta asianmukaisella tavalla.

D. Hoitolaitokset

47. Komitea on useaan otteeseen ilmaissut huolensa siitä, että niin monet vammaiset lapset sijoitetaan hoitolaitokseen ja että monissa maissa hoitolaitos on ensisijainen sijoitusvaihtoehto. Laitoksissa annettavan lääketieteellisen ja kuntouttavan hoidon sekä koulutuksen taso ei useinkaan täytä vammaisen lapsen hoidolle asetettuja vaatimuksia. Tämä johtuu joko yleisesti hyväksytyjen normien puuttumisesta tai niiden toteuttamisen ja valvonnan heikosta tasosta. Laitoksissa olevat vammaiset lapset joutuvat myös muita useammin henkisen tai fyysisen väkivallan tai hyväksikäytön kohteeksi, ja heidän hoitoaan usein laiminlyödään tai se on puutteellista (ks. kohdat 42–44 edellä). Tästä syystä komitea kehottaa sopimusvaltioita turvautumaan laitoshoitoon sijoittamiseen vasta viimeisenä vaihtoehtona, ja silloinkin vain mikäli se on ehdottoman välttämätöntä ja lapsen edun mukaista. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot kieltävät laitoshoitoon sijoittamisen, mikäli sen tavoitteena on vain lapsen vapauden tai liikkumavapauden rajoittaminen. Lisäksi jo olemassa olevia hoitolaitoksia tulisi uudistaa niin, että painopiste olisi pienissä, lapsen oikeudet ja tarpeet huomioon ottavissa asuntolatyypisissä hoitolaitoksissa. Olisi myös tarpeen kehittää kansalliset normit laitoshoidolle sekä ottaa käyttöön tehokas tarkastus- ja valvontajärjestelmä näiden normien asianmukaisen täytäntöönpanon varmistamiseksi.

48. Komitea on huolestunut siitä, että vammaisia lapsia ei useinkaan kuulla heidän perheestä erottamistaan ja sijoitustaan koskevista asioista. Lapsia ei yleensä oteta riittävästi mukaan päätöksentekoprosessiin, vaikka kyseisillä päätöksillä on kauaskantoiset vaikutukset lapsen elämän ja tulevaisuuden kannalta. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot jatkavat ja voimistavat pyrkimyksiään ottaa huomioon vammaisten lasten mielipiteet ja pyrkivät kaikin tavoin helpottamaan heidän osallistumistaan heitä koskeviin asioihin niin sijaishuollon arviointi- ja sijoitusprosessissa kuin varsinaisessa siirtymävaiheessakin. Komitea haluaa myös korostaa sitä, että lapsia tulisi kuulla suojelutoimenpiteistä päätettäessä, ennen sijaishuolto-

päätöksen tekoa sekä sen täytäntöönpanon aikana ja sen jälkeen. Tässä yhteydessä komitea haluaa kiinnittää sopimusvaltioiden huomion 16. syyskuuta 2005 järjestämänsä yleisen keskustelupäivän yhteydessä hyväksymiinsä, sijaishuollossa olevia lapsia koskeviin suosituksiinsa (CRC/C/153, kohdat 636–689).

49. Sopimusvaltioita kehoitetaan käynnistämään ohjelmia, joiden puitteissa vammaiset lapset otetaan pois laitoshoidosta ja palautetaan takaisin perheensä yhteyteen tai sijoitetaan sijaisperheisiin. Vanhemmille ja muille laajennetun perheen jäsenille tulisi antaa tarvittavaa tukea ja koulutusta, jotta lapsen sijoittaminen takaisin kotiin sujuisi mahdollisimman hyvin.

E. Sijoituspäätöksen säännöllinen uudelleenarviointi

50. Riippumatta siitä, minkä sijoitusvaihtoehdon asiasta päättävät viranomaiset lapselle valitsevat, lapsen hyvinvoinnin kannalta on äärimmäisen tärkeää, että hänen hoitoaan ja kaikkia muita hänen sijoitukseensa vaikuttavia seikkoja arvioidaan säännöllisin väliajoin uudelleen.

VII. Perusterveydenhoito ja hyvinvointi (artiklat 6, 18 (3 kohta), 23, 24, 26 ja 27 (kohdat 1-3))

A. Oikeus terveyteen

51. Kaikilla lapsilla on synnynnäinen oikeus mahdollisimman hyvään terveyteen ja oikeus saada laadukasta terveydenhoitoa. Vammaisten lasten kohdalla tämä oikeus jää usein toteutumatta useista tekijöistä johtuen. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi syrjintä, tiedon tai taloudellisten resurssien puute, huonot kulkuyhteydet, pitkät välimatkat sekä rakennusten puutteelliset kulkuväylät. Lisätekijänä on sellaisten vammaisille lapsille suunnattujen terveydenhoito-ohjelmien puute, jotka ottavat huomioon heidän erityistarpeensa. Terveydenhoitopalveluiden tulisi olla kattavia ja ottaa huomioon vammaisuuden varhainen havaitseminen, varhainen puuttuminen esimerkiksi henkisen ja fyysisen hoidon muodossa sekä kuntoutus ja apuvälineet, kuten esimerkiksi raajaproteesit, liikkumisen apuvälineet, kuulolaitteet ja näkemisen apuvälineet.

52. Tässä yhteydessä on tärkeää korostaa sitä, että vammaisten lasten terveydenhoitopalvelut tulisi järjestää yleisen terveydenhoitojärjestelmän puitteissa kuten muillekin lapsille. Niiden tulisi myös olla mahdollisuuksien mukaan ilmaisia sekä niin ajantasaisia ja modernisoituja kuin mahdollista. Yhteisökeskeisen hoidon ja asianmukaisen kuntoutuksen tulisi olla keskeisessä roolissa vammaisille lapsille suunnatuissa terveydenhoitopalveluissa. Sopimusvaltioiden tulee huolehtia siitä, että vammaisten lasten parissa työskentelevä henkilöstö on mahdollisimman korkeasti koulutettua ja että heidän antamansa hoito lähtee lapsen tarpeista. Tässä suhteessa kansainvälinen yhteistyö niin kansainvälisten organisaatioiden kuin toisten sopimusvaltioidenkin kanssa olisi suureksi hyödyksi monille sopimusvaltioille.

B. Ennaltaehkäisevä toiminta

53. Koska vammaisuuteen on monia syitä, sen ennaltaehkäisyn taso ja laatu vaihtelevat huomattavasti. Joissakin yhteiskunnissa, joissa sukulaisten väliset avioliitot ovat yleisiä, vammaisuutta aiheuttavat perinnölliset sairaudet voitaisiin estää järjestämällä tiedotuskampanjoita ja ottamalla käyttöön raskautta edeltävät testit. Tartuntataudit ovat usein edelleen syynä vammaisuuteen monissa maissa, ja onkin tarpeen käynnistää uusia rokotusohjelmia, jotta kaikki maapallon asukkaat saisivat rokotuksen torjuttavissa olevia tartuntatauteja vastaan. Huonolla ravinnolla on pitkäaikainen vaikutus lapsen kehitykseen, ja se voi johtaa vammaisuuteen, kuten esimerkiksi A-vitamiinin puutoksen aiheuttamaan sokeuteen. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot ottavat käyttöön ja lisäävät raskauden ja sikiönkehityksen seurantaa sekä varmistavat, että synnytyksessä käytetyt menetelmät ovat korkealaatuisia. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltiot takaavat kansalaisilleen riittävät synnytyksenjälkeiset terveydenhoitopalvelut ja järjestävät vanhemmille ja muille lapsesta huolehtiville tiedotuskampanjoita lasten terveydenhoidosta ja ravinnosta. Tähän liittyen komitea suosittelee myös, että sopimusvaltiot jatkavat yhteistyötä mm. WHO:n ja UNICEFin kanssa ja pyytävät näiltä teknistä apua.

54. Kotona ja liikenteessä tapahtuvat onnettomuudet ovat joissakin maissa yleinen vammaisuuden syy. Onnettomuuksien torjumiseksi on tarpeen luoda ja panna täytäntöön ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi turvavöiden käyttöpakko ja muu liikenneturvallisuutta koskeva lainsäädäntö. Elämäntapaan liittyvät vammaisuutta aiheuttavat tekijät (esim. alkoholin ja huumeiden käyttö raskauden aikana) kuuluvat myös poistettavissa oleviin vammaisuuden syihin. Joissakin maissa sikiön alkoholioireyhtymä onkin huolestuttavan yleinen. Näitä lasten vammaisuutta aiheuttavia tekijöitä voidaan ennaltaehkäistä esimerkiksi päihteitä käyttäville äideille suunnatuilla tiedotuskampanjoilla, koulutuksella ja tuella. Myös haitalliset ympäristömyrkyt aiheuttavat vammaisuutta. Monet myrkylliset aineet kuten lyijy, asbesti jne. ovat edelleen yleisiä useimmissa maissa. Näiden maiden tulisi laatia ja toteuttaa erilaisia ympäristöohjelmia estääkseen vaarallisten aineiden ja muiden saasteiden joutumisen ympäristöön. Lisäksi tarvitaan tarkkoja ohjeita ja varotoimenpiteitä säteilyonnettomuuksien estämiseksi.

55. Aseelliset konfliktit ja niiden seuraukset, kuten käsi- ja pienikaliiperisten aseiden helppo saatavuus, ovat myös merkittävä vammaisuutta aiheuttava tekijä. Sopimusvaltiot veloitetaan ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin lasten suojelemiseksi sotien ja aseellisen väkivallan haitallisilta vaikutuksilta sekä huolehtimaan siitä, että aseellisten konfliktien uhreiksi joutuneet lapset saavat tarvitsemansa terveys- ja sosiaalipalvelut, mukaan lukien psykososiaalinen tuki ja sosiaalinen kuntoutus. Komitea haluaa erityisesti painottaa sen tärkeyttä, että lapsia, vanhempia ja suurta yleisöä informoidaan maamiinojen ja räjähtämättömien ammusten vaarallisuudesta, jotta vältetään tarpeettomilta kuolonuhreilta ja vammoilta. On äärimmäisen tärkeää, että sopimusvaltiot jatkavat maamiinojen ja räjähtämättömien ammusten paikantamista, ryhtyvät toimenpiteisiin lasten pitämiseksi poissa vaarallisilta alueilta sekä tarvittaessa pyytävät teknistä ja taloudellista apua kansainvälisiltä organisaatioilta, kuten esimerkiksi YK:lta. (Maamiinoin ja räjähtämättömiin ammuksiin liittyen ks. myös kohta 23 edellä sekä aseellisiin konflikteihin ja erityissuojelutoimenpiteisiin liittyen ks. kohta 78 alla).

C. Ongelman varhainen tunnistaminen

56. Lapsen vammaisuus tulee usein ilmi vasta melko myöhään, jolloin tehokkaan hoidon ja kuntoutuksen mahdollisuudet ovat huomattavan rajalliset. Ongelmien varhainen tunnistaminen edellyttää terveydenhoidon ammattilaisten, vanhempien, opettajien ja muiden lasten kanssa työskentelevien ammattihenkilöiden erityistä valppautta ja valveutuneisuutta. Heidän tulisi pystyä tunnistamaan vammaisuuden varhaisimmat merkit ja ohjata lapsi lääkärin tutkittavaksi ja hoitoon. Tämän toteuttamiseksi komitea suosittelee, että sopimusvaltiot toteuttavat varhaisen havaitsemisen ja puuttumisen periaatteita osana normaalia terveydenhoitojärjestelmää. Tähän tulisi liittää syntymän rekisteröintijärjestelmä sekä varhaisessa iässä havaitun vammaisuuden seurantarjestelmä, jonka puitteissa lapsen kehitystä seurataan säännöllisesti. Tähän liittyvien palveluiden tulisi olla sekä yhteisökeskeisiä että kotona toteutettavia, ja niiden tulisi olla helposti saatavilla. Siirtymävaiheiden helpottamiseksi varhaisen puuttumisen palveluiden, esikoulujen ja koulujen tulisi toimia yhteistyössä.

57. Kun ongelma on havaittu, käytettävissä olevien järjestelmien tulee kyetä puuttumaan asiaan varhaisessa vaiheessa hoidon ja kuntoutuksen muodossa. Vammaisen lapsen toimintakyvyn säilyttämiseksi mahdollisimman hyvänä hänen tulee saada käyttöönsä kaikki tarvittavat apuvälineet, kuten esimerkiksi liikkuamisen apuvälineet, kuulolaitteet, näkökykyyn liittyvät apuvälineet sekä proteesit. Komitea haluaa korostaa, että näiden palveluiden tulisi mahdollisuuksien mukaan olla ilmaisia ja helposti saatavilla ilman pitkiä jonoaikoja tai tarpeetonta byrokratiaa.

D. Moniammatillinen hoito

58. Vammaisilla lapsilla on usein useampia sairauksia tai terveydellisiä ongelmia, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan moniammatillista lähestymistapaa. Lapsen hoitoon osallistuu hyvin usein lukuisia terveydenhoidon ammattihenkilöitä, kuten esimerkiksi neurologeja, psykologeja, psykiatreja, ortopedejä ja fysioterapeutteja. Ihannetilanteessa näiden ammattilaisten tulisi yhdessä laatia vammaiselle lapselle hoitosuunnitelma, jonka avulla hänelle annettava hoito olisi mahdollisimman tehokasta.

E. Nuorten terveys ja kehitys

59. Komitea toteaa, että vammaiset lapset kohtaavat erityisesti nuoruusiässä merkittäviä haasteita ja riskejä ihmissuhteiden luomisessa ikätovereihinsa sekä lisääntymisterveyteen liittyen. Siksi komitea suosittelee, että sopimusvaltiot järjestävät vammaisille nuorille tarvittavan informaation, ohjauksen ja neuvonnan, jonka tulee tarvittaessa koskea nimenomaan nuoren omaa vammaa, ja ottavat lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen liittyen huomioon komitean HIV:tä/AIDSia ja lapsen oikeuksia koskevan yleisen huomautuksen nro 3 (2003) sekä komitean yleisen huomautuksen nro 4 (2003), joka käsittelee nuorten terveyttä ja kehitystä.

60. Komitea on syvästi huolissaan edelleen vallalla olevasta käytännöstä, jossa vammaisille lapsille – erityisesti tytöille – tehdään pakkosterilointi. Tämä edelleen käytössä oleva menetelmä loukkaa lapsen oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen, ja sen fyysiset ja henkiset seuraukset vaikuttavat haitallisesti lapsen koko loppuelämään. Komitea kehottaaakin sopimusvaltioita kieltämään lailla lasten pakkosterilisaation vammaisuuden perusteella.

F. Tutkimustyö

61. Vammaisuuden syyt, ennaltaehkäisy ja hoito eivät saa kipeästi tarvitsemaansa huomiota sen paremmin kansallisissa kuin kansainvälisissäkään tutkimusohjelmissa. Sopimusvaltioita kehoitetaan priorisoimaan tämä tutkimusalue mm. myöntämällä tarvittavaa rahoitusta ja suorittamalla vammaisuuden tutkimuksen seuranta, kiinnittäen erityishuomiota eettisiin näkökohtiin.

VIII. Koulutus ja vapaa-aika (artiklat 28, 29 ja 31)

A. Laadukas koulutusjärjestelmä

62. Vammaisilla lapsilla on yhtäläinen oikeus koulutukseen muiden lasten tapaan, ja tämän oikeuden tulee toteutua heidän kohdallaan ilman minkäänlaista syrjintää ja sopimuksessa määritellyn yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen mukaisesti⁴. Tavoitteen toteuttamiseksi vammaisille lapsille on taattava mahdollisuus koulutukseen ja ”lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen” (ks. sopimuksen artikkelit 28 ja 29 sekä komitean koulutuksen tavoitteita koskeva yleinen huomautus nro 1 (2001)). Sopimuksessa todetaan, että on tarpeen muuttaa koulun toimintatapoja ja antaa opettajille erityiskoulutusta, jotta he pystyvät paremmin opettamaan lapsia, joiden fyysiset ja henkiset kyvyt ovat vaihtelevalla tasolla, ja jotta tällaiset lapset saavuttaisivat positiivisia oppimistuloksia.

63. Koska jokainen vammaisen lapsi on erilainen, vanhempien, opettajien ja muiden heidän kanssaan työskentelevien tulee auttaa jokaista lasta kehittämään viestintätaitojaan, kielellisiä, interaktio- ja orientatiivisia taitojaan sekä ongelmanratkaisutaitojaan tavalla, joka parhaiten lapselle sopii. Jokaisen lapsen taitojen, kykyjen ja kehityksen edistämiseen osallistuvan henkilön tulee seurata tarkasti lapsen kehitystä ja tarkkailla

---

⁴ Tässä yhteydessä komitea haluaa viitata YK:n Vuosituhannen julistukseen (A/RES/55/2) sekä erityisesti Vuosituhattavoitteeseen nro 2, joka käsittelee yleistä perusopetusta ala-asteella ja jonka mukaan hallitukset sitoutuvat ”huolehtimaan siitä, että vuoteen 2015 mennessä kaikki lapsilla, niin pojilla kuin tytöilläkin, on mahdollisuus suorittaa peruskoulun ala-astetta vastaava oppimäärä, ja että niin pojilla kuin tytöillä on yhtäläiset mahdollisuudet saada koulutusta kaikilla kouluasteilla.” Komitea haluaa viitata myös muihin inklusiivista opetusta suositteleviin kansainvälisiin asiakirjoihin, kuten esimerkiksi Erityisopetuksen maailmankonferenssin hyväksymään Salamancan julistukseen ja Puiteohjelmaan toiminnasta erityisopetuksen alalla (Saavutettavuus ja laatu, Salamanca, Espanja, 7.–10.6.1994 (UNESCO ja Espanjan opetus- ja tiedeministeriö) sekä Dakarin Koulutusta kaikille -ohjelmaan: Yhteisten sitoumustemme toteuttaminen, hyväksytty Maailman koulutusfoorumissa Dakarissa Senegalissa 26.–28.4.2000).

hänen verbaalista ja tunnepohjaista viestintäänsä voidakseen tukea hänen koulutustaan ja kehitystään oikein suunnatuilla tukitoimilla ja sopivalla tavalla.

B. Itsetunto ja itseluottamus

64. On äärimmäisen tärkeää, että vammaiselle lapselle annettava koulutus vahvistaa hänen itsetuntoaan, minkä vuoksi tuleekin huolehtia siitä, että lapsi kokee olevansa ihmisarvoinen ja inhimillinen olento muiden silmissä. Lapsen tulee saada huomata, että häntä kunnioitetaan ja että hänen ihmisoikeutensa ja vapautensa tunnustetaan. Ottamalla vammaisen lapsi inklusioperiaatetta noudattaen mukaan koululuokassa muodostettaviin ryhmiin lapsi saadaan näkemään, että hänellä on identiteetti ja että hän kuuluu yhdessä muiden oppilaiden kanssa koululaisten, ikätovereiden ja kansalaisten muodostamaan yhteisöön. Vertaistuen tärkeä merkitys vammaisten lasten itsetuntoa kohottavana tekijänä tulisi ymmärtää entistä paremmin ja sitä tulisi edistää kaikin keinoin. Koulutuksen tulisi myös antaa lapselle mahdollisimman paljon voimauttavia elämyksiä asioiden hallinnasta, onnistumisesta ja menestymisestä.

C. Koulujärjestelmän puitteissa annettava koulutus

65. Varhaiskasvatus on erityisen tärkeää vammaisille lapsille, sillä usein heidän vammansa ja erityistarpeensa huomataan ensimmäisen kerran juuri siellä. Varhainen puuttuminen on äärimmäisen tärkeää, jotta lapsi selviää parhaalla mahdollisella tavalla vammansa kanssa. Mikäli lapsen vamma tai kehitysviive huomataan varhaisessa vaiheessa, hänellä on huomattavasti paremmat mahdollisuudet päästä tarpeitaan vastaavan varhaiskasvatuksen piiriin. Valtion rahoittama varhaiskasvatus, erilaiset kansalaisyhteiskunnan instituutiot sekä yksittäinen yhteisö voivat kaikki merkittäväällä tavalla tukea vammaisten lasten hyvinvointia ja kehitystä (ks. komitean varhaislapsuuden oikeuksien täytäntöönpanoa koskeva yleinen huomautus nro 7 (2005)). Peruskoulutuksen, johon kuuluu ala-aste ja monissa sopimusvaltioissa myös toisen asteen koulutus, tulee olla ilmaista vammaisille lapsille. Kaikkien koulujen tulisi olla vammaisille lapsille soveltuvia niin viestinnän kuin rakennuksessa liikkumisen kannalta. Myös opiskelijakiintiöiden perusteella opiskelijansa valitsevien korkeakoulujen tulee olla asianmukaisen tutkinnon suorittaneiden vammaisten nuorten saavutettavissa. Jotta lapsen oikeus koulutukseen toteutuisi täysin, monet lapset tarvitsevat henkilökohtaista avustajaa ja erityisesti eri tavoin vammaisten lasten opetuksen menetelmiin, tekniikoihin sekä tarvittavien erikoiskielten ja muiden viestintätapojen käyttöön koulutettuja opettajia, jotka hallitsevat lapsikeskeiset ja yksilölliset oppimisstrategiat. Vammaisten lasten opetuksessa tarvitaan myös asianmukaisia opetusvälineitä, oppimateriaaleja ja apuvälineitä, joiden hankkimista sopimusvaltioiden tulisi tukea kaikin tavoin käytävissä olevien resurssien puitteissa.

D. Inklusiivinen opetus

66. Vammaisten lasten koulutuksessa tulisi pyrkiä inklusiiviseen opetukseen⁵. Koska joidenkin vammaisten lasten opetus vaatii sellaisia tukitoimia, joita ei aina ole saatavilla normaalin koulujärjestelmän puitteissa, inklusion toteuttamistavan ja sen muodon tulee lähteä lapsen yksilöllisistä oppimistarpeista. Komitea haluaa tässä yhteydessä nostaa esiin vammaisten oikeuksia koskevaan sopimusluonnokseen sisältyvän nimenomaisen pyrkimyksen kohti inklusiivista opetusta sekä sopimusvaltioiden velvollisuuden huolehtia siitä, että ketään ei suljeta normaalin koulujärjestelmän ulkopuolella vammaisuuden perusteella ja että vammaiset lapset saavat normaalin koulujärjestelmän puitteissa tarvittavan tuen oppimisen helpottamiseksi. Komitea kehottaa niitä sopimusvaltioita, jotka eivät vielä ole käynnistäneet inklusioon tähtäävää ohjelmaa, ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Komitea haluaa kuitenkin korostaa sitä, että normaalin koulujärjestelmän puitteissa toteutettavan inklusion laajuus voi tietyissä

---

⁵ UNESCO:n inklusio-ohjeissa (Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All, UNESCO 2005) inklusio määritellään seuraavasti: ”Inklusiolla tarkoitetaan kaikkien oppijoiden erilaisten tarpeiden huomioonottamista lisäämällä osallisuutta oppimisessa, eri kulttuureissa ja eri yhteisöissä sekä vähentämällä koulutuksesta poissulkemista. Siihen liittyy sisällön, lähestymistapojen, rakenteiden ja strategioiden muutokset ja tarkennukset sekä yhteinen visio, joka kattaa koko ikäluokan ja joka perustuu näkemykseen siitä, että kaikki lapset on koulutettava normaalijärjestelmän puitteissa... Inklusiossa on olennaista erilaisten oppimisen esteiden tunnistaminen ja poistaminen...” (s. 13 ja 15)

tapauksissa vaihdella. Mikäli täysin inklusiivinen opetus ei jossakin sopimusvaltiossa ole realistinen tavoite lähitulevaisuudessa, on valtion kuitenkin huolehdittava siitä, että se ylläpitää erilaisten palveluiden ja vaihtoehtoisten ohjelmien muodostamaa jatkumoa.

67. Inklusiiviseen opetukseen tähtäävä suuntaus on saanut paljon kannatusta viime vuosina. On kuitenkin syytä muistaa, että termillä ”inklusiivinen” voi olla useita erilaisia merkityksiä. Perusolemukseltaan inklusiivinen opetus tarkoittaa arvoja, periaatteita ja käytäntöjä, joilla pyritään siihen, että kaikki oppilaat ja opiskelijat saavat mielekästä, tehokasta ja laadukasta opetusta. Se pyrkii myös huomioimaan kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden moninaiset oppimisolosuhteet ja -vaatimukset, olivat he sitten vammaisia tai eivät. Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi tarvitaan lasten erilaisuuden huomioon ottavia keinoja ja menetelmiä. Inklusio voi vaihdella kaikkien vammaisten oppilaiden sijoittamisesta pysyvästi yhteen tavalliseen luokkaan heidän sijoittamiseensa tavalliseen luokkaan eriasteisen inklusion puitteissa, sisältäen tietyn osan erityisopetusta. On tärkeää, että inklusiota ei nähdä vain vammaisten lasten sijoittamisena normaaliopetukseen ilman heidän erityistarpeidensa ja -ongelmiensa huomioimista. Olennaista on erityisopetuksen ja normaaliopetuksen parissa työskentelevien opettajien tiivis yhteistyö. Koulujen opetussuunnitelmia tulee tarkentaa ja kehittää, jotta ne ottavat huomioon kaikkien lasten tarpeet, olivat nämä sitten vammaisia tai eivät. Opettajien ja muun opetushenkilöstön koulutusta tulee myös kehittää, jotta inklusiivisen opetuksen periaatteet toteutuisivat kaikilta osin.

E. Opinto-ohjaus ja ammattikoulutus

68. Kaikki vammaiset ikään katsomatta tarvitsevat ohjausta työelämää varten. On tärkeää aloittaa valmistautuminen jo nuorena, sillä urakehitys nähdään yleensä prosessina, joka alkaa varhaisessa vaiheessa ja jatkuu läpi elämän. Mahdollisimman varhain – mieluiten jo ala-asteella – aloitettu uratietoisuus- ja ammattikoulutus auttaa lapsia tekemään hyviä valintoja myöhemmin heidän ollessaan työelämässä. Ala-asteella annettava työelämäkoulutus ei tarkoita sitä, että lapsilla teetetään ruumiillista työtä, sillä tämä saattaa viime kädessä johtaa taloudelliseen hyväksikäyttöön. Koulutus alkaa sillä, että oppilaat valitsevat kykijensä mukaiset tavoitteet jo nuorena. Tämän jälkeen heidän opiskelunsa tulisi edetä toimivan toisen asteen koulutuksen opetussuunnitelman mukaisesti niin, että he oppivat tarvittavat taidot ja suorittavat työharjoittelujaksoja, joita koordinoidaan ja seurataan koulun ja työpaikan yhteistyönä.

69. Koulun opetussuunnitelmaan tulisi sisältyä urakehitysopetusta ja ammatissa vaadittavia taitoja. Uratietoisuus ja ammattikoulutus tulisi yhdistää oppivelvollisuuskoulutukseen. Niissä maissa, joissa pakollinen koulutus kattaa vain ala-astetta vastaavat opinnot, peruskoulutusta seuraava ammattikoulutus tulisi tehdä pakolliseksi vammaisille lapsille. Hallitusten tulee käynnistää tarvittavat ohjelmat ja osoittaa riittävästi varoja ammattikoulutuksen toteuttamiseksi.

F. Vapaa-aika ja kulttuurielämä

70. Sopimuksen 31 artiklassa tunnustetaan lapsen oikeus ikänsä mukaiseen virkistystoimintaan ja kulttuurielämään osallistumiseen. Tätä artiklaa tulisi tulkita niin, että sillä tarkoitetaan niin lapsen henkistä, psykologista kuin fyysistäkin ikää ja kykyä. Leikki on yleisesti tunnustettu parhaaksi tavaksi oppia mm. sosiaalisia ja muita taitoja. Vammaisten lasten osallisuus yhteiskunnan toimintoihin toteutuu kaikilta osin silloin, kun lapsille annetaan mahdollisuus, aikaa ja tilat toistensa kanssa leikkimiseen (niin vammaiset kuin muutkin lapset). Kouluikäisiä vammaisia lapsia tulisi opettaa viettämään mielekästä vapaa-aikaa ja leikkimään.

71. Vammaisille lapsille tulisi tarjota yhtäläiset mahdollisuudet harrastaa liikuntaa sekä osallistua erilaisiin kulttuuri- ja taideaktiviteetteihin. Nämä aktiviteetit tulisi nähdä sekä ilmaisukeinona että mielekkään elämänlaadun toteuttamisen välineenä.

G. Liikunta

72. Sekä kilpaurheilu- että harrastusliikuntamahdollisuudet tulee suunnitella niin, että ne mahdollisuuksien mukaan mahdollistavat vammaisten lasten osallistumisen ja osallisuuden. Mikäli vammaisen lapsi pys-

tyy kilpailemaan ei-vammaisten kanssa, yhteiskunnan tulisi kannustaa ja rohkaista häntä tekemään niin. Liikunnan asettamien fyysisten vaatimusten vuoksi vammaisille lapsille on kuitenkin usein tarpeen järjestää omia kilpailuja ja muuta liikuntaa, jota he voivat harrastaa turvallisesti. Komitea haluaa kuitenkin korostaa, että silloin kun vammaisille järjestetään omia liikuntatapahtumia, median tulee toimia vastuullisesti ja antaa tapahtumalle samanlainen näkyvyys kuin ei-vammaisten liikuntatapahtumille.

IX. Erityiset suojelutoimenpiteet (artiklat 22, 38, 39, 40, 37 b–d ja 32-36)

A. Nuoriso-oikeusjärjestelmä

73. Sopimuksen 2 artiklan mukaisesti sopimusvaltioilla on velvollisuus huolehtia siitä, että lain kanssa tekemisiin joutuvia vammaisia lapsia (40 artiklan 1 kohdassa kuvatulla tavalla) suojaavat sekä ne sopimuksen säännökset, jotka nimenomaan liittyvät nuoriso-oikeuteen (artiklat 40, 37 ja 39), että kaikki muut sopimukseen sisältyvät, esimerkiksi terveydenhoitoa ja koulutusta koskevat säännökset. Lisäksi sopimusvaltioiden tulisi tarvittaessa ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin huolehtiakseen siitä, että edellä mainitut oikeudet suojelevat vammaisia lapsia myös tosiasiallisesti.

74. Viitaten 23 artiklassa tunnustettuihin oikeuksiin ja ottaen huomioon vammaisten lasten muita suuremman haavoittuvuuden, komitea suosittelee edellä kohdassa 73 esitetyn yleisen suosituksen lisäksi, että seuraavat vammaisten lasten kohteluun lain edessä liittyvät näkökohdat otetaan huomioon:

a) lain kanssa tekemisiin joutuvaa vammaista lasta tulisi kuulustella asianmukaisilla kielillä, ja hänen kanssaan tekemisissä olevilla poliiseilla, lakimiehillä, sosiaalityöntekijöillä, syyttäjillä ja/tai tuomareilla tulisi olla asianmukainen koulutus tällaista tilannetta varten

b) oikeudenkäyntien välttämiseksi hallitusten tulisi kehittää ja toteuttaa erilaisia vaihtoehtoisia toimenpiteitä, joita voidaan soveltaa kyseessä olevan lapsen henkisten ja fyysisten kykyjen mukaan. Lain kanssa tekemisiin joutuvien vammaisten lasten asioita tulisi mahdollisimman pitkälle käsitellä ilman muodollisia toimenpiteitä tai oikeudenkäyntejä. Tällaisia toimia tulisi harkita vasta, mikäli yleinen järjestys sitä vaatii. Mikäli tähän joudutaan, lasta tulee pyrkiä informoimaan nuoriso-oikeusjärjestelmästä ja hänen oikeuksistaan

c) lain kanssa tekemisiin joutunutta lasta ei tulisi sijoittaa normaaliin nuorisokoulukotiin sen paremmin oikeudenkäyntiä odottamaan kuin rangaistustarkoituksessaan. Vapaudenriistoa tulisi soveltaa vain, mikäli se on tarpeen, jotta lapselle voidaan taata tarvittava hoito niihin ongelmiin, jotka ovat johtaneet rikoksen tekemiseen. Lapsi tulisi tällöin sijoittaa laitokseen, jossa on erityiskoulutuksen saanut henkilökunta ja tarvittavat tilat kyseisen hoidon antamiseksi. Mikäli tällainen päätös tehdään, viranomaisen tulisi varmistaa, että lapsen ihmisoikeuksia ja lain suomaa turvaa ei loukata.

B. Taloudellinen hyväksikäyttö

75. Vammaiset lapset ovat erityisen alttiita erilaisille taloudellisen hyväksikäytön muodoille, mukaan lukien räikeimmät lapsityövoiman käyttöön liittyvät tapaukset sekä huumeiden salakuljetus ja kerjääminen. Tähän liittyen komitea suosittelee, että ne sopimusvaltiot, jotka eivät vielä ole ratifioineet Kansainvälisen työjärjestön (ILO) työntekijän vähimmäisikää koskevaa sopimusta nro 138 sekä ILO:n pahimpien lapsityövoiman käytön muotojen kieltämistä ja siihen liittyviä välittömiä toimia koskevaa sopimusta nro 182, tekevät niin. Näiden sopimusten täytäntöönpanossa sopimusvaltioiden tulee kiinnittää erityistä huomiota vammaisten lasten tarpeisiin ja heidän haavoittuvuuteensa.

C. Katulapset

76. Erityisesti fyysisesti vammaiset lapset päätyvät helposti kaduille. Tähän on useita syitä, kuten esimerkiksi taloudelliset ja sosiaaliset tekijät. Kaduilla asuville ja/tai siellä työskenteleville vammaisille lapsille tulee järjestää asianmukaista hoitoa, kuten esimerkiksi ruokaa, vaatteita, koulutusmahdollisuuksia, elämän-

taidon opetusta sekä suojaa erilaisilta heitä uhkaavilta vaaroilta, kuten taloudelliselta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Tämän toteuttamiseen tarvitaan yksilökeskeinen näkökulma, joka ottaa huomioon lapsen erityistarpeet ja resurssit kaikilta osin. Komitea on erityisen huolissaan siitä, että vammaisia lapsia pakotetaan toisinaan kerjäämään esimerkiksi kaduilla. Joissakin tapauksissa lapselle saatetaan jopa tahallisesti aiheuttaa vamma, jotta kerjääminen olisi tuottoisampaa. Sopimusvaltioita vaaditaan ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin tämän hyväksikäytön muodon estämiseksi, kriminalisoimaan tämän tyyppinen hyväksikäyttö sekä ryhtymään tehokkaisiin toimiin kyseiseen rikokseen syyllistyvien saattamiseksi edesvastuuseen teoistaan.

D. Seksuaalinen hyväksikäyttö

77. Komitea on useaan otteeseen ilmaissut syvän huolestumisensa siitä, että yhä useampi lapsi joutuu lapsiprostituution tai -pornografian uhriksi. Vammaisilla lapsilla on muita huomattavasti suurempi riski joutua näiden vakavien rikosten uhreiksi. Hallituksia kehoitetaan ratifioimaan ja panemaan täytäntöön YK:n valinnainen lisäpöytäkirja lapsikaupasta, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (OPSC). Lisäpöytäkirjan velvoitteita täyttäessään sopimusvaltioiden tulisi kiinnittää erityistä huomiota vammaisten lasten suojeluun heidän erityisen haavoittuvuutensa takia.

E. Lapset ja aseelliset konfliktit

78. Kuten edellä todettiin, aseellisissa konflikteissa vammautuu paljon lapsia, osa osallistuessaan tavalla tai toisella konfliktiin, osa taas sen uhrina. Tämän vuoksi hallituksia kehoitetaan ratifioimaan ja panemaan täytäntöön lasten mukanaoloa aseellisissa konflikteissa koskeva valinnainen lisäpöytäkirja (OPAC). Eryistä huomiota tulisi kiinnittää aseellisten konfliktien yhteydessä vammautuvien lasten toipumiseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltiot nimenomaisesti kieltävät lasten värväämisen armeijaan ja ryhtyvät tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin pannakseen kyseisen kiellon täytäntöön kaikilta osin.

F. Pakolaislapset ja erilaisiin vähemmistöihin sekä alkuperäiskansoihin kuuluvat lapset

79. Jotkin vammat saattavat olla seurausta niistä olosuhteista (esim. ihmisen aiheuttamat tai luonnonkatastrofit), jotka ovat tehneet ihmisestä pakolaisen tai sisäisen pakolaisen. Esimerkiksi maamiinat ja räjähtämättömät ammukset surmaavat ja vammauttavat alueella asuvia ja pakolaislapsia vielä pitkään konfliktin päättymisen jälkeen. Vammaiset pakolaislapset ovat suuressa vaarassa joutua monenlaisen syrjinnän kohteeksi. Tämä koskee erityisesti tyttöjä, jotka joutuvat poikia useammin muun muassa seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyöntien ja muun hyväksikäytön uhreiksi. Komitea haluaa painottaa voimakkaasti sitä, että vammaisille pakolaislapsille annettava erityisapu tulisi priorisoida. Tähän erityisapuun kuuluu mm. ennaltaehkäisevä apu sekä riittävät terveys- ja sosiaalipalvelut, mukaan lukien psykososiaalinen toipuminen ja sosiaalinen kuntouttaminen. Lapset ovat yksi YK:n pakolaisasiain päävaltuutetun (UNHCR) viraston toiminnan avainalueista, ja virasto on julkaissut lukuisia asiakirjoja tämän avainalueen kehittämiseksi, kuten esimerkiksi vuonna 1988 julkaistun UNHCR:n pakolaislapsia koskevaan toimintapolitiikkaan sisältyvän Pakolaislapsiohjeen.. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltiot ottavat huomioon komitean yleisen huomautuksen nro 6 (2005), joka koskee yksin kotimaansa ulkopuolella liikkuvien lasten kohtelua.

80. Kaikkien vammaisten lasten suojelemiseksi ja heidän oikeuksiensa edistämiseksi toteutettujen asianmukaisten toimenpiteiden yhteydessä tulee kiinnittää huomiota vähemmistöihin ja alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten tarpeisiin ja heidän erityiseen haavoittuvuuteensa, sillä on hyvin todennäköistä, että he ovat kohdanneet syrjintää jo omassa yhteisössään. Kaikkien ohjelmien ja menettelytapojen tulee aina olla kulttuurisesti ja etnisesti sensitiivisiä.